

ESSAY

Å overse et barn

Om lek og samhandling i den flerkulturelle barnehagen

Randi Evenstad

Sammendrag

Er barn så flinke til å kommunisere på tvers av språk og kulturer at de finner lekekamerater og etablerer vennskap på egen hånd bare fordi de er sammen? Eller trengs det bevisst innsats fra de voksne? Høgskolelektorene Kari Jorde og Randi Evenstad fra Høgskolen i Oslo, har vært i hver sin barnehage for å undersøke lek som arena for samhandling mellom barn fra ulike kulturer. Resultatene viser at det er nødvendig å synliggjøre hva som kreves av barnehagens ledere og av det øvrige personalet, for at intensjonene om kontakt og inkludering skal kunne realiseres. Ellers kan det være fare for at enkelte barn blir oversett.

I dagens barnehage der mange ulike språk og kulturer møtes kan leken være en unik ressurs som felles plattform og brobygger. Lek er allmenn menneskelig og en unik kilde til fellesskap og vennskap. Lek er ekte kontakt. Lek er glede, humor, læring og skapende virksomhet. Lek er livskvalitet, en holdning og væremåte som burde være selve kjennetegnet ved barnehagens virksomhet. Men er det slik? Har leken den sentrale plass i barnehagens pedagogikk som den fortjener? Satser personalet bevisst på lek i den flerkulturelle barnehagen? Tar personalet ansvar for at alle barn får oppleve glede og samhørighet i lek?

Ifølge departementets strategiplan for 2004-2009 *Likeverdig utdanning i praksis* er barnehageplass for minoritetsbarn ett av de viktigste tiltak

kene for tidlig inkludering og språkopplæring. Men er en barnehageplass nok? Nyere undersøkelser både fra Danmark og Norge viser at felles pedagogiske tilbud ikke automatisk fører til integrering.

Noen barn deltar ikke i lek fordi de mangler noen av de grunnleggende ferdighetene som trengs for at samlek kan bli mulig. Slik som å kunne "late som om", "vente på tur" og "enes om felles regler". Pedagogisk forskning¹ (Lamer 1997) viser at barn som mangler lekeferdigheter har problemer med å få innpass i både barnehage og skole. Disse barna trenger voksne som kan leke med dem på deres egne premisser i utgangspunktet, for så gradvis å hjelpes inn i samlek med andre barn.

Andre ganger bunner manglende samlek mellom barna i manglende felleserfaringer og/eller i manglende felles språk. Da er det helt klart personalets oppgave og ansvar å sørge for at barna på ulike måter kan få opplevelser, erfaringer og materialer som kan gi inspirasjon til felles lek. Slike fellesopplevelser kan skapes på mange måter gjennom billedbøker og eventyr, teater, musikk, turer i nærmiljø og i skog og mark osv. Men det er nødvendig at personalet aktivt tar del og skaper felles lekearenaer der begrenset språkferdighet ikke er så avgjørende for deltagelsen.

I løpet av ett år var jeg 15 ganger i samme barnehage for å observere leken mellom barn med ulik kulturell og språklig bakgrunn. På avdelingen var det 24 barn i alderen 3–5 år fra sju forskjellige land. I personalgruppen var seks ulike språk og nasjonaliteter representert.

Jeg var der i de såkalte frileksperiodene, inne på formiddager og ute etter lunsj. Jeg ville se hvem som lekte sammen, hva de lekte og hvordan. Jeg ville se om leken virket samlende og om noen falt utenfor leken. Jeg ville se hvordan personalet forholdt seg til lek og til barnas samspill i frileksperiodene. Kollega Kari Jorde var i en annen barnehage og så etter det samme. Resultatene er sammenfallende for de to barnehagene. Jeg vil illustrere noe av det jeg så, gjennom mine observasjoner av ett av barna, Ma.

Da jeg begynte å observere i oktober 2005, hadde Ma nylig begynt i denne barnehagen. Jeg la fort merke til at hun var mye alene. Og at hun søkte kontakt.

¹ Kari Lamer (1997): *Du og jeg og vi to! Om å fremme barns sosiale kompetanse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ma går rundt for seg selv og sparker forsiktig i løv på bakken. Hun ser at en voksen trøster et barn og går helt bort til. Hun ser på en stund, men ingen snakker til henne. Så går hun litt for seg selv igjen. Snart ser hun en annen voksen som trøster et annet barn og går dit. Helt borttil denne gangen også og står og ser på, uten at noen sier et ord til henne.

Den voksne peker på en langbein som kravler på murveggen, og barna begynner å studere den. Når gråten stilner, går den voksne. Ma og barnet som gråt ser først på langbeinet og så på hverandre, så tar de plutselig rundt hverandre og bøyer knærne opp og ned et par ganger i samme takt mens de ler. Så slipper de taket og barnet som gråt, løper sin vei. Ma vandrer videre for seg selv og sparker i løvet igjen.

Slik er det fortsatt. Ma har nå vært i barnehagen i over ett år. Hun gjør ofte det samme som barna i nærheten, men ut fra mine observasjoner er det sjelden noen som henvender seg til henne. Det ser ikke ut til at hun har fått en eneste venn. Hun leker ikke med noen. Jeg har heller ikke sett voksne leke med henne eller prøve å hjelpe henne inn i lek med andre. Eller gi henne mulighet til å bruke sitt morsmål. Selv om det er flere barn på avdelingen fra samme land. Gutter riktignok.

Før hun begynte i denne barnehagen, gikk hun i en annen barnehage i samme by. Hadde hun venner der? Så noen henne der? Da var hun to år, nå er hun fire og ett halvt år.

Foreldrene kommer fra et land i Asia. De snakker ikke mye med personalet i barnehagen, og personalet snakker ikke noe særlig med dem. Det er så vanskelig å forstå hverandre. Det letteste for alle er å ikke si stort.

I begynnelsen snakket ikke Ma ett ord norsk. Hun hvisket på sitt eget språk og pekte når hun ville noe. Hun pekte og hvisket og da fikk hun vann i glasset, hjelp med glidelåsen, eller hjelp til å ta den fine boken med bilder ned fra hylla. Hvis noen tok noe fra henne, gråt hun og da fikk hun det ofte tilbake. Men nå kan hun flere norske ord som hun hvisker til de voksne. Hun sitter gjerne på en benk og ser i pekeboka med en voksen. Hun kan alle ordene i bildeboka.

Det går tilsynelatende greit for Ma i barnehagen. Hun gjør det som forventes. Setter seg der hun skal. Går ut når hun skal. Kommer og spiser når hun skal. Hun bråker ikke, krangler ikke, ødelegger ikke. Og – hun leker ikke med noen.

Ved bordet inne sitter Ma som oftest og putter plastperler på et brett. Når brettet er fullt, kommer en voksen og henter det og stryker det og legger det på hylla så hun kan få det med hjem. Og så får hun ett nytt tomt brett og kan lage en figur til. Det er brett i mange fasonger og perler i mange farger. Noen ganger er det mange barn som sitter ved siden av hverandre og perler, og noen ganger er det bare hun. Ofte sitter det en voksen ved siden av dem og hjelper til. Voksne er flinke til å foreslå forskjellige farger som kan bli til fine mønstre på brettene. Men jeg ser aldri at de deltar i lek eller hjelper barn inn i lek. Kanskje skal det ikke så mye til for å lokke leken frem? Episoden nedenfor viser at Ma kan leke, bare noen ser henne og leker med henne.

Ma, Anon og Magnus sitter inne og perler en formiddag i desember. Ma holder frem et lokk med bilde av Ole Brumm. "Ole Brumm," sier guttene i kor. Hun smiler, legger lokket på bordet igjen og plukker perler oppi lokket. En voksen sitter sammen med dem, sier ingenting, men begynner å hjelpe henne med å plukke perler oppi skålen. Så gir han henne en isboks full av plastformer og spør: "Vil du ha en?" Hun nikker og tar en katteform. Hun beveger den hvite flate plastformen med myke bevegelser som en lekende katt og dytter borti den voksne med katten. Han svarer ikke, men skriver på en liste. Ma titter på meg som sitter ved enden av bordet med blokk og blyant for å observere. "Miiiiii mii" hvisker hun og vifter med katten. "Mjau" svarer jeg og smiler til henne. Hun aker stolen sin tettere inntil meg. Ei lita jente fra småbarnsavdelingen setter seg ved siden av Ma og begynner også å perle uten å si noe. Ma sier lavt til seg selv "sitte, sitte perle".

Snart er halen til Mas katt helt gul av perler. Hun smiler og småprater med lav stemme. Jeg forstår ikke hva hun sier. Halvferdig tar hun plutselig og tømmer alle perlene fra katten oppi boksen med perler og går en runde på gulvet mens hun triller en dukkevogn. Hun kommer raskt tilbake til bordet og tar etter perleboksen, da faller mange perler på gulvet. Hun ser på meg: "miste perler" sier hun og begynner å plukke opp. Jeg hjelper henne.

Så setter vi oss til bordet igjen. Ma tar kattefiguren og prikker seg selv på fingeren flere ganger: "Au, au vondt på fingeren." Hun hvisker og ser skøyeraktig på meg. "Skal jeg blåse på?" sier jeg. Hun svarer: "Ja", men fortsetter å bevege plastformen som en katt. Jeg tar noen

perler og legger foran snuten til katten ”Er pus sulten?” spør jeg. Ma smatter og later som om katten spiser. Anon som sitter tvers over bordet sier: ”Nei , det er ikke mat det er perler.”

Men Ma fortsetter å gi katten sin mat, slik jeg gjorde. Da tar Anon sin ferdig strøkne perlefigur, og gir til katten: ”Vær så god pannekake.” Ma skyver den tilbake til Anon som gir den igjen, dette gjentar seg flere ganger at de skyver den frem og tilbake mellom seg. Så reiser Anton seg og går fra bordet.

Ma holder fortsatt i katteformen, ser på meg og smiler. Jeg peker på et hvitt papir som ligger på bordet og sier ”Der er sengen kanskje pus vil sove?” Ma legger katten på papiret og sier ”sove, sove”. Jeg tar en papirbit til og legger oppå pusen som teppe. Da ler hun og tar katten opp. ”Våknet den?” spør jeg. Hun legger den ned igjen med ”dynen over.” Jeg synger noen strofer av ”lille kattepus”. Ma vekker katten igjen og legger den ned igjen og synger med en melodi som ligner ”når en liten mus skal ut og gå”. Ordene forstår jeg ikke.

Så tar hun katten opp igjen og smiler bredt. Hun tar en annen plastform som ligner en liten nisse og setter nissen på ryggen til katten og ler høyt. Anon kommer bort til bordet med et papirfly han viser frem. ”Kanskje nissen kan få sitte på flyet?” foreslår jeg. ”Flyet er fullt,” sier Anon og snapper katteformen fra Ma. Hun begynner å gråte, men gjør ikke noe mer for å få katten tilbake. Jeg sier til Anon at Ma leker med katten. Han gir den tilbake og går sin vei. Ma leker videre med figurene ved siden av meg.”

Episoden skjedde i begynnelsen av desember 2005, men det er tydelig at denne lille leken gjorde inntrykk på Ma også – noe følgende lille episode seks uker senere tyder på. Jeg hadde ikke vært i barnehagen i mellomtiden.

Ma kommer inn på avdelingen. Hun ser meg og går og henter perlene i reolen og en hundeplastform. Hun setter seg ved siden av meg og smiler til meg. Så lar hun hunden hoppe opp og ned og lar den gå bortover bordflaten. Jeg tar noen perler og gir den ”mat”. Hun ler og gir hunden mat selv også. Hun gjentar dette mange ganger, ser på meg og sier ”se spiser” og ”katt” og hun smiler og ler.

En voksen setter seg ved bordet og sier ”Jeg kan hjelpe deg” og begynner å fylle brettet hennes med gule perler og snakker om at det er fint med bare gule perler og om hva som er gult. Hundeleken slutter og blir perling. Ma perler hunden ferdig og den strykes.

Kari Lamer², som har forsket på barns utvikling av sosial kompetanse og særlig hatt fokus på barnehagen i den sammenheng, ber barnehagepersonalet være særlig oppmerksom på de passive ”perle -sykle-huske barna”. De kan være lett å overse fordi de driver med aktiviteter som de andre. Det kreves et ekstra blikk for å se at de faktisk ikke leker med noen, men bare er der.

Hovedinntrykket fra mine observasjoner er at særlig rolleleken bare fungerer blant de barna som behersker felles språk. For eksempel leker de norsktalende 4–5-årige jentene en god del rollelek. De barna som ikke behersker lekens språklige forutsetninger og/eller sosiale regler, mister en viktig kilde til sosial trening, felleskap, glede, utfoldelse og praktisering av språk. Det blir en sirkel der de som er med, stadig utvikler lekekompetanse og sosiale bånd og de som ikke er innenfor, mer og mer kommer til kort.

Den fysiske leken er naturlig nok lettere å delta i for flere. Men den fysiske leken blir i stor grad stoppet innendørs, med begrunnelsen at det blir for mye bråk. Selv om denne barnehagen har mange rom slik at fysisk lek kunne foregå uten å forstyrre de som holder på med mer rolige og konsentrasjonskrevende aktiviteter.

Det ser ut til at skoler med idrettsprofil virker sammensveisende, og at det der er mer vanlig med vennskap på tvers av kulturer³. Dette kan overføres til barnehagen ved å gi den fysiske, kroppslige og musiske leken større plass. Språkaktiviteten kommer da som en naturlig konsekvens av samhandlingen i leken, ikke som en begrensende faktor i utgangspunktet slik for eksempel rolleleken kan oppleves.

I denne barnehagen er det bordaktiviteter som perling, tegning, klipping og liming som er den absolutt dominerende aktivitet i frileksperioden inne på avdelingen. Bordaktiviteter er neppe like stimulerende for språklige ytringer som fysisk lek og rollelek. Det er greit å pussle med sitt eget ved siden av hverandre. Språkforståelsen er ikke så avgjørende for utførelsen. Det er kanskje hovedgrunnen til at barna holder så mye på med dette.

² Kari Lamer (2004): ”Arbeid med sosial kompetanse i barnehagen.” Forelesning på Høgskolen i Oslo, Førskolelærerutdanningen. 3.11.04.

³ Aftenposten 29. juni 2006: ”Få har etnisk norske venner,” refererer Viggo Vestel fra NOVA. Vestel er forsker på flerkulturelle ungdomsmiljøer, feltarbeid fra Groruddalen.

Dessuten er bordaktivitetene stort sett den eneste ”lek” som blir tilrettelagt av personalet, og som personalet deltar i. Derfor blir det ekstra viktig at personalet når de sitter der sammen med barna, bruker disse aktivitetene til dialog og inkluderende samtaler. Ute deltar personalet med barna i kjøkkenhagen, de dytter ved huskene og trøster når det trengs og samtaler med barna. En mannlig førskolelærer spiller fotball med barna av og til, men ellers er leken utendørs også overlatt til barna selv.

Det er oktober 2006 og Ma har gått halvannet år i denne barnehagen nå:

Ma sitter alene på toppen av den store sklia. Hun reiser seg og balanserer på klatrenettet og blir stående og ser utover lekeplassen. Hun ser mot en gruppe barn. Anon, Ingvild, Aija og Isobel leker med bøtter og sand i det lille skliehuset. Ma klatrer ned og går bort til Isobel og drar henne forsiktig i armen. Isobel sier ”nei ikke” og vrir seg løs. Da setter Ma seg på en benk like ved og ser på de som leker.

Så reiser hun seg og går helt bort til Ingvild og Aija som leker med en liten rosa lekemobil. Hun stikker nesa helt oppi mobilen som Ingvild holder i hånda, men får ingen reaksjon fra de to jentene som fortsetter mobilpraten sin. Ma går da og setter seg i sklia alene, mens de andre barna fortsetter leken under skliehuset.

Anon reiser seg, tar med bøttene og roper til Ingvild: ”vi går til huska”. Da løper alle etter Anon på vei mot huskene ...

Isobell roper ”kom da Ma” og hun løper da etter de andre, men borte ved huskene løser gruppen seg opp. Aija og Ingvild går for seg selv. Anon og Isobel løper bort hver sin vei. Ma blir stående og ser seg litt rundt og får øye på en voksen som sitter ved bordet og skriver. Hun går og setter seg ved siden av henne. De sitter og prater sammen en stund, mens Ingvild, Anon og Aija igjen har begynt å leke i sanden ved det lille skliehuset. De kaster sand i luften og roper ”regn, regn, regn”. Ma reiser seg og går igjen til skliehuset og setter seg helt inntil på sandkassekanten. Ingen tar notis av henne og hun går tilbake til den voksne ved bordet igjen.

En undersøkelse blant minoritetslever i ungdomsskolen⁴ viser at over halvparten av de spurte sjelden eller aldri er sammen med etnisk norske ungdommer på fritiden. En av tre sa at de bare har venner med utenlandsk opprinnelse. Osmund Kaldheim, direktør i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) mener undersøkelsen er et varsku til norske skoler.⁵ Felles arenaer fører ikke nødvendigvis til integrering. Inkludering og deltagelse kommer ikke automatisk i verken barnehage eller skole, men krever bevisst og systematisk arbeid.

Prosjektet ”Tosprogede børn i danske børnehaver”⁶ viser at barnehagene har vanskeligheter med å få danske barn og innvandrerbarn til å leke sammen. Personalet er heller ikke særlig oppmerksomme på hvordan de eventuelt skulle kunne bidra til å endre mønstre for samhandling barna imellom.

Ma kan tydeligvis leke, hun kan både ”late som om” og ”vente på tur”. Men hun trenger noen som ser henne som potensiell lekekamerat. Hun trenger å få være med i en lek der hun kan bidra ut fra egne forutsetninger. Gjerne en lek med roller og latesom, men uten at språkkompetanse er så avgjørende. Her burde de voksne støtte henne både ved å leke med henne selv (jf. episoden med katten) og prøve å innlemme flere barn i leken. Lek med figurer og dukker kunne være et fint utgangspunkt siden hun mestrer dette. Eller dramatisk lek, gjerne mimepreget, lek med dyreroller for eksempel. Eller sang og bevegelsesleker? Jeg så sjelden personalet ta initiativ til slik lek mens jeg var der. Kun en gang så jeg en av personalet delta i en butikklek. Til gjengjeld varte denne leken over en time og mange barn tok turen innom butikken.

Jeg mener at barnehagen kan være en unik arena for integrering, språkopplæring og økt livskvalitet for barn i et flerkulturelt samfunn. Men til det trengs kvalifisert personale som evner å se og møte det enkelte barn, og som klarer å skape gode opplevelser av fellesskap i lek for alle barn i barnehagen. Til det trengs styrere og pedagogiske ledere med kunnskap om og forståelse for lekens samlende kraft, og evne og vilje til å lede personalet til å ta ansvar også for leken i barnehagen.

⁴ Aftenposten 29. juni 2006: ”Få har etnisk norske venner” viser til Per Borthen, Hordaland fylkeskommune, resultater i Frafallsprosjektet ”Flere flerspråklige fullfører” i Hordaland.

⁵ Aftenposten 29. juni 2006: ”Få har etnisk norske venner” refererer samtale med Osmund Kaldheim, direktør i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI).

⁶ Jyllandsposten 5. mars 2006: ”Integrationen halter i børnehaver” henviser til resultater fra Prosjektet ”Tosprogede børn i danske børnehaver” av Eva Gulløv, Danmarks Pædagogiske Universitet og Helle Bundgaard, Københavns Universitet.

Randi Evenstad
Høgskolen i Oslo
Avd. LU, FLU, pedagogikk
Postboks 4, St. Olavs plass
NO-0130 Oslo, Norge
e-post: Randi.Evenstad@lu.hio.no